

Uit een oud zeeboek.

De kustvaart in de xiv^e eeuw.

IN de geschiedenis van de zeevaart heeft de uitvinding van het scheepskompas (toepassing van de noordwijzing der magneetnaald) een heele omwenteling teweeggebracht.

Vroeger had de schipper enkel de zon en de sterren om zijn richting op zee te bepalen; maar hoe dijkwijs gebeurt het niet dat de hemel overtrokken is of dat er mist heerscht: waarop kon de schipper toen voortgaan? Het eenige waarop hij bestendig kon rekenen was de kust, die hij slaafs moest volgen. Zoo wist hij altijd waar hij zich bevond.

Bij gemis aan kompas werd er bijna nooit recht door de volle zee gevaren, ondanks al de gevaren (rotsen, klippen, zandbanken) die de vaart dicht bij de kust medebracht.

De eerste hulpmiddelen van de kustvaart waren de zeeboeken, waarin de vaarwegen langs de kusten beschreven stonden met den tijd van de tijden, de zeestroomingen, de rotsen, de zandbanken, de reeden. Zoo zijn er ons twee nederduitsche vertalingen uit de XVe eeuw bewaard gebleven van een Zeeboek⁽¹⁾ dat rond 1350 te Brugge opgesteld werd. Al de beschreven vaarwegen beginnen of eindigen ofwel in het Zwin, ofwel aan de meest zuidelijke punt van de Engelsche oostkust: de kapen North- en South Foreland, die rechtover de Vlaamsche kust liggen. In den tekst komen nog Vlaamsche woorden en wendingen voor, en de plaats-

(1) K. KOPPMANN, *Das Seebuch*, mit einer nautischen Einleitung von A. Breusing. Bremen, 1876. (Niederdeutsche Denkmaler, Bd. I). [B.R. 237].

namen zijn dezelfde die door de Vlaamsche zeelieden gebruikt werden.

De tijen (ebbe en vloed) gaan samen met den dagelijkschen omloop van de maan die 24 uur en 50 minuten duurt; binst dien tijd is er tweemaal hoogwater. De tijen in het Zeeboek worden aangegeven volgens de richting van de maan; als het hoogwater is wanneer de maan in het N. zit, dan zal het nog eens hoogwater zijn 12 uur en 25 minuten later als de maan in het Zuiden zit.

Opdat de zeeman aanstonds zou weten waar hij zich langs de kust bevindt, worden de herkenningsteekens opgesomd: hoog of laag land, bergen, duinen, rotsen, vuurtorens, steden, dorpen, kasteelen, kerken, torens, molens, huizen, boomen, bosschen, die dicht of ver van wal staan. Daarnevens wordt soms het waterpeil bij laag water aangegeven en het oogenblik (volle vloed, halve vloed, ebbe) waarop men in sommige havens moet binnenvaren naar gelang van den diepgang van het schip.

De schippers die wilden ankeren, vonden in het Zeeboek de noodige inlichtingen over den grond van de reede (rotsen en slijk houden geen anker), met de aanduiding waar en wanneer de strooming gevaar oplevert voor het ankeren.

Om den zeeman toe te laten zijn ligging te bepalen, daar waar ver van de kust moest gevaren worden, is de diepte van de zee op verscheidene plaatsen aangegeven; waar dezelfde diepte over groote afstanden bijblijft, wordt de natuur van den zeebodem beschreven, om aldus een nadere plaatsbepaling mogelijk te maken.

Onder de maten die in het Zeeboek gebruikt worden is een *vadem* ca. 1,70 m., en een *myle* = Fransche lieue of Engelsche league (dus drie zeemijlen van 1852 m.) = 5556 m.

Dit oorspronkelijk Vlaamsche Zeeboek beschrijft:

I. De getijden van af Cadiz tot aan het Zwin.

- II. De zeestroomingen van af het Ile de Seins (ten Z.W. van Brest) tot aan het Zwin.
- III. De getijden van af de Golf van Gallis (tusschen de westkust van Zuid-Ierland en de oostkust van Zuid-Engeland) en het Kanaal, tot aan North-Foreland (ten Z. van de monding van de Theems).
- IV. De zeestroomingen van aan de zuidkust van Ierland tot aan North-Foreland.
- V. Reeden en havens van af de Scilly eilanden (voor kaap Lands-End, de uiterst zuidwestelijke punt van Engeland) tot aan North-Foreland.
- VI. Richtingen en afstanden van Galway (westkust van Ierland) over Bristol naar North-Foreland.
- VII. Reeden en havens van af de Baie de Bourgneuf (rechtover het Ile de Noirmoutier, ten Z. van St. Nazaire) tot aan kaap Gris-Nez in het Pas de Calais.
- VIII. Reeden en havens van af Ribadeo in Galicië (Golf van Biskaaie) tot Cartagena (Middellandsche Zee).
- IX. Richtingen en afstanden van Cabo de Gata (ten Z.W. van Cartagena) tot in het Zwin.
- X. Diepten en aard van den zeebodem van af Bordeaux tot aan het Ile de Bas in het Kanaal (ten O.N.O. van Brest en ten N. van Morlaix).
- XI. Havens, tijen, stroomingen, banken, enz. van af Sleeswijk en Jutland tot in het Zwin.
- XII. Afstanden, tijen, stroomingen, banken, rotsen en havens van af het zuiden der Noorweegsche kust tot Stokholm en Reval (Estland): dus over heel de Baltische zee.
- XIII. Afstanden en vaarwegen van kaap Gris-Nez tot den Golf van Gascogne, en van kaap Lands-End tot het eiland Wight (Zuid-Engeland).
- XIV. Reeden en havens tusschen de monding van den Humberstroom (Hull, oostkust van England) tot de Downs rechtover Deal (bij North-Foreland).

Hier volgen eenige beschrijvingen uit het Zeeboek, in 't Vlaamsch overgezet; waar hij van belang schijnt, laten we den Nederduitschen tekst volgen.

J.D.S.

1. Beschrijving van de tijen op de Vlaamsche kust.

I. 27. Item, te Boonen, te Kales, te Greveninge, te Duinkerke, te Nieuwpoort en langs geheel de kust van Vlaanderen, is het laag water wanneer de maan in het oosten of het westen zit.

28. Item, van Wolterslande tot aan het klooster van Duinen is het stil hoog water⁽¹⁾ als de maan W.Z.W. zit, en van daar tot Blankenberge is het stil hoog water als de maan tusschen Z.W. en W. zit, en van Blankenberge tot Ste. Katherine (Knokke) is het stil hoog water wanneer de maan in het Z.W. zit, en dat is hoog water.

I. 27. Item in Bonen unde to Kalis unde to Grevelingen unde to Duenkerken unde tor Nyeporten unde in alle de kost van Vlanderen maket lege water de mane west unde oest.

28. Item Wolterslande bet to den closter ton Dunen maket upper stille westsudwest mane, unde van dannen to Blanckenborch maket upper stille sudwest ton westen mane, unde van Blanckenborch to sunte Kattrinen maket upper stille sudwesten mane, dat is hoch water.

2. Zeestroomingen aan den ingang van het Kanaal, het Pas de Calais (de Hoofden) en de Vlaamsche kust

II. 2. Item, ten N.N.O. van Ouessant (eiland ten W. van Brest) is er een plaats waar men een diepte vind van 50 vadem, en geen enkel schip mag daar ankeren, want de stroom draait daar rond, en deze plaats wordt genoemd de roode stroom (*dat roede raes*), en ligt op 2 mijlen van Ouessant.

22. In het midden van de Hoofden valt de vloed van N.O. naar N., en de ebbe van Z.W. naar Z.

(1) Wolterslande is voorzeker de kust tegenover Oostende, daar lag immers het 's Heer Woutermansambacht van het Brugsche Vrije dat zich uitstreckte tusschen Breedene en Mariakerke. De abdij van Duinen lag toen te Koksijde.
Stil hoog water (*upper stille*) is wanneer de voortzetting van den vloedstroom stilvalt en het water zal beginnen zakken, op onze kusten 2-3 uren na het begin van de ebbe. Het hoogwater duurt dus nog voort na het einde van den vloed (het echte uur van het hoogwater). De voortzetting van den vloedstroom wordt veroorzaakt door de zeestroomingen.

23. Van Greveningen tot Duinkerke valt de vloed van N.O. naar N., en de ebbe van Z.W. naar Z.

24 Item van Duinkerke tot de Duinenabdij valt de vloed N.O., en de ebbe Z.W.

25. Van de Duinenabdij tot Oostende valt de vloed van N.O. naar O., en de ebbe van Z.W. naar W.

26. Item van Oostende tot Ste. Katherine (Knokke) valt de vloed O.N.O., en de ebbe in tegenovergestelde richting.

II. 22. In deme myddel van deme Hovede vallet de vlot nortost ton norden, unde de ebbe sudwest ton suden.

23. Item van Grevelyngen to Duenkerken valt de vlot nortost ton norden, unde de ebbe sudwest ton suden.

24. Item van Duenkerken ton Dunen vallet de vlot nortoest unde de ebbe sudwest.

25. Item van den Dunen to Oestende vallet de vlot nordost ton oesten, unde de ebbe sudwest ton westen.

26. Item van Oestende bet to sunte Katherinen volt de vlot oestnortoest, unde de ebbe contrarie.

3. Invaart van de haven L'Albervac'h, in het Kanaal ten N. van Brest

VII. 6. Die wil te Abervac'h binnenzeilen zal, al de groote rotsen ten oosten van hem laten liggen, en hij zal alzoo het zuidzuidwesten invaren totdat hij bij het land komt, en wanneer de rotsen zeewaarts van hem liggen, zal hij langs het land oostwaarts zeilen. En als ge alzoo een stuk zult binnengezeild zijn, zult ge een rots vinden die onder water ligt, maar de zee breekt er gedurig op; deze rots ligt in het midden van het water en men mag zeilen langs gelijk welke zijde van deze rots, en als de rots een goed eind achter den rug is, zal men het anker werpen op een diepte van 4 of 5 vadem.

4. De invaart van San Lucar de Barameda (de voorhaven van Sevilla) en van Cartagena.

VIII. 21. En die wil zeilen voor San Lucar in de monding van den stroom van Sevilla (de Guadalquivirstroom), buiten voor de haven zal hij den toren van San Lucar ten Oosten van hem houden, en varen tot waar

hij een diepte van 6 vadem zal vinden, en deze diepte van 6 vadem zal bijna een mijl ver loopen, en als hij daar recht voort vaart zullen de loodsen aan boord komen.

30. Item, die wil zeilen binnen Cartagena zal buiten voor de haven een klein eiland vinden, en met zuidwesterwind zal hij middenin tusschen het eiland en het vasteland zeilen, en als hij binnen de twee hoeken van de haven is, dan zal hij dicht bij den eenen of den anderen wal zeilen, want in 't midden van de haven ligt er een breede rots een voet onder water; en als men een weinig voorbij de rots is, zal men het anker werpen op een diepte van 6 of 7 vaam.

(t Slot volgt).

Nog van spoken en verkeersels.

DAT het elders in Vlaanderen durft spoken kan ik wel gelooven (volgens Biek. hierboven bl. 33 e.v.), maar dat spoken en verkeersels geern rond Ghistel wareeren: dat is vaste en zeker! Ten bewijze hiervan deze twee waarachtige gebeurtenissen.

Jules Finesse was in de jaren negentig leerjongen bij den hovenier op het kasteel van M.S.... op den Glezierberg. Die oude hovenier moet een uitstekend leermeester geweest zijn, want Jules - die anders niet veel broeken op de banken versleten had - kende er 't fijne van om bloemen te kweeken en druivelaars te doen dragen. Die wijze meester moet ook veel verteld hebben uit oude tooverboeken en uit zijn 'tooverleven' want Jules kon daar eveneens van vertellen lijk niemand.

* * *

De oude hovenier ging 's zondags na de vesper dikwijls een pijpje ontsteken in een woonste, eenzaam gelegen op den zoom van de Warebeke. Toen hij, op een Novemberavond, door de natte velden huiswaarts